

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

04/30

Rhenen binnenstad

Een wederopbouwgebied
van nationaal belang

“In de verdeling van de [...] architecten werd in theorie het uiterste gedaan om te zorgen dat ‘het straatbeeld, in overeenstemming met het karakter van het stadje, de gewenste variatie zal behouden.’”

Uit: *Geruisloze doorbraak*, 1995

“Opmerkelijk is hoe goed de landschappelijke, stedenbouwkundige en architectonische samenhang van Rhenen bewaard is gebleven, ondanks de druk van verandering en vernieuwing.”

Uit: *Input cultuurhistorie voor het bestemmingsplan Rhenen stad*, SteenhuisMeurs 2012

Wederopbouwperiode

Wie de kaart van Nederland van eind jaren dertig vergelijkt met die van eind jaren zestig ziet grote veranderingen. Het aanzicht en de inrichting van steden, dorpen en landelijke gebieden zijn ingrijpend veranderd. De Tweede Wereldoorlog richtte zware verwoestingen aan. De gebouwen en infrastructuur in honderden dorpen en steden lagen in puin of raakten zwaar beschadigd. Al tijdens de oorlog begon een centraal geleide rijksdienst met het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw. Dit was niet de enige ruimtelijke opgave waar de overheid voor stond tijdens de wederopbouwperiode. Voor de oorlog leefden al andere grote wensen die nog niet vervuld waren zoals de uitbreiding en vernieuwing van steden en de modernisering van het platteland.

De wederopbouw was ook een periode van optimisme en modernisering. Nieuwe materialen en verkavelingspatronen deden hun intrede, evenals een nieuwe wijkopbouw met veel groen. Het motto van de stad werd licht, lucht en ruimte. Daarnaast kwamen er steeds meer auto's waar rekening mee gehouden moest worden in de plannen.

Selectie van 30 wederopbouwgebieden

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd. De gebieden worden beschouwd als toonbeelden van de wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (de herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (de planmatige, stedelijke uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

De rol van het Rijk en de gemeenten

De selectie als één van de 30 wederopbouwgebieden zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Het Rijk heeft ervoor gekozen deze gebieden niet als rijksbeschermd gezichten aan te wijzen. De uitdaging voor de gemeente en haar bewoners is om een manier te vinden waarop nieuwe ontwikkelingen en behoud van het karakter van de wijk samen kunnen gaan.

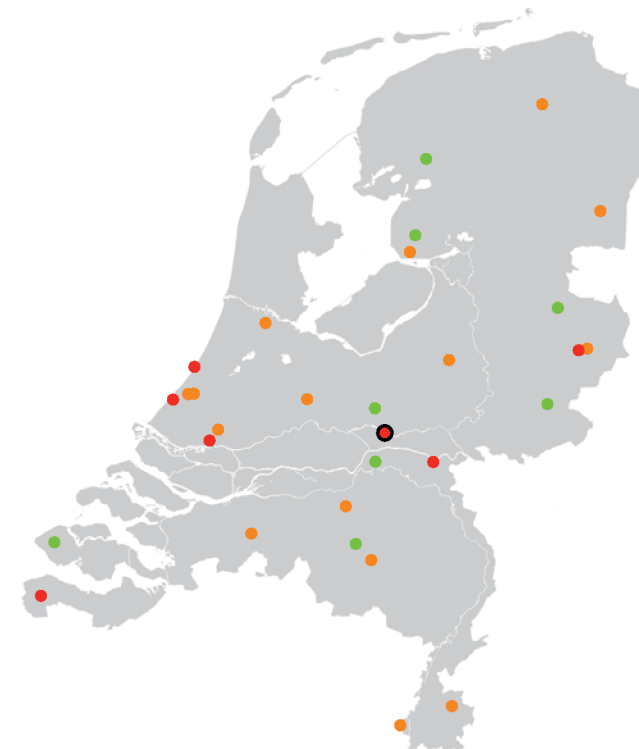
Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota Visie erfgoed en ruimte. Kiezen voor karakter (VER). Deze nota beschrijft hoe het Rijk een rol ziet voor het cultureel erfgoed in de ruimtelijke ordening. Ook wordt geschetst op welke manier publieke en private partijen rondom cultureel erfgoed en ruimtelijke ordening zouden moeten samenwerken. Het Rijk wil stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven. Om dat te bereiken wil het Rijk (bestuurlijke) afspraken maken met de betrokken gemeenten.

Wederopbouwkeren

Bij de wederopbouwkeren gaat het om dorpen en steden die tijdens de oorlog door bombardementen, sloop of gevechtshandelingen zwaar beschadigd raakten. Bij de wederopbouw zien we verschillen tussen opvattingen met een voorkeur voor traditionele reconstructie en een modernere benadering van de stedenbouw. In de praktijk leverde deze discussie vaak een mix van traditionele en moderne vormgeving op. Rhenen is een voorbeeld van een meer traditionele aanpak, waarbij het autoverkeer meer de ruimte heeft gekregen.

30 wederopbouwgebieden

- Wederopbouwkeren
- Naoorlogse woonwijken
- Landelijke gebieden
- Rhenen binnenstad

Wederopbouwkeren

01. Hengelo binnenstad
02. Katwijk aan Zee Boulevardzone
03. Den Haag Atlantikwallzone
Kijkduin-Zorgvliet
04. Rhenen binnenstad
05. Rotterdam oostelijke binnenstad
06. Nijmegen binnenstad
07. Oostburg

Naoorlogse woonwijken

08. Groningen De Wijert-Noord
09. Emmen Emmermeer, Angelslo
en Emmerhout

11. Amsterdam Westelijke Tuinsteden
12. Hengelo Klein Driene I en II
13. Apeldoorn Kerschoten
14. Den Haag Mariahoeve
15. Leidschendam-Voorburg
De Heuvel Prinsenhof
16. Utrecht De Halve Maan
17. Rotterdam Ommoord
18. Den Bosch Plan Zuid/De Pettelaar
19. Breda De Heuvel
20. Eindhoven 't Hool
21. Heerlen Vrieheide
22. Maastricht De Pottenberg

Landelijke gebieden

23. Skarsterlân Haskerveenpolder
24. Noordoostpolder
25. Vriezenveen
26. Berkelland Beltrum I
27. De Groep en omgeving
28. Maas en Waal-West
29. Veere Walcheren
30. Boxtel en Best De Scheeken

Atlas van de wederopbouw in Nederland

De atlas biedt een overzicht van de 30 geselecteerde wederopbouwgebieden en vertelt het verhaal van de ruimtelijke ordening in Nederland aan de hand van een aantal essays.

ISBN 978-94-6208-092-8

De wederopbouwkeren van Rhenen is één van de dertig door het Rijk geselecteerde naoorlogse gebieden met een bijzondere cultuurhistorische betekenis. De gebieden tonen samen het tijdperk van de wederopbouw.

Voor meer informatie:

De Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken, opgericht in 1907, verzamelt kennis en bevordert de belangstelling op het gebied van de geschiedenis, de archeologie en monumentenzorg van de gemeente Rhenen en waakt over het cultureel en historisch-landschappelijk erfgoed. Zie ook: www.oudrhenen.nl

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

De RCE ondersteunt gemeenten bij het opstellen en uitvoeren van plannen die het karakter van de wederopbouwgebieden voor de toekomst behouden. De RCE vindt het belangrijk dat specifieke kennis over de wederopbouwperiode ontwikkeld wordt en beschikbaar komt. Het kennisplatform wederopbouwgebieden vervult hierin een centrale rol.

Zie ook: www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/wederopbouw

Rhenen binnenstad

Voortvarend ging Rhenen aan de slag om de schade te herstellen die aan het begin van de oorlog in 1940 was ontstaan door de felle gevechten met de Duitsers rond de Grebbeberg. Bij de Slag om Arnhem in het najaar van 1944 kwam de stad opnieuw – en nu maanden lang – onder vuur te liggen.

Al in december 1940 lag er een wederopbouwplan dat goedgekeurd was door J.A. Ringers, de regeringscommissaris voor de Wederopbouw. De schade in Rhenen was groot: 162 huizen waren compleet verwoest, ruim duizend raakten beschadigd. De markante Cuneratoren, die vanwege restauratie in de steigers stond, bleef vrijwel gespaard. Honderden bewoners waren op tijd geëvacueerd met kolenboten. In de loop van 1942 hadden alle bewoners weer een dak boven hun hoofd.

Herstel en verbetering

De ontwerper van het eerste wederopbouwplan was stedenbouwkundige Cees Pouderoyen. Hij wilde de binnenstad zo veel mogelijk herstellen en daarnaast een aantal verbeteringen doorvoeren. Zo moest de stad aantrekkelijker worden voor toeristen en wilde Pouderoyen de leefomstandigheden aan de zuidkant van de stadskern verbeteren. Dit deel van de stad was niet getroffen, maar was erg arm en de huizen waren in slechte staat. In de strijd aan het einde van de oorlog, in 1944, raakte het zuidelijk deel van de binnenstad getroffen, evenals de Cuneratoren. Ook het tweede wederopbouwplan was van de hand van Pouderoyen. In zijn ontwerp kreeg de herstelde Cuneratoren alle ruimte. De vooroorlogse bebouwing aan de voet van de toren is niet teruggekeerd. Na het afbreken van de Waag zijn Kerkplein en Markt samengevoegd en is er een nieuw plein ontstaan met daarop de Cunerakerk en het oude raadhuis. Het commerciële centrum, langs de voor het verkeer verbrede Heerenstraat, heeft een eigen plek gekregen met de verbreding ter hoogte van het Frederik van de Paltshof.

Stadswandeling

Om de begrenzing van de historische stad te markeren ontwierp Pouderoyen een stadswandeling over de oude stadswallen en muren, het Buitenomme. Die afbakening is ook vandaag nog zichtbaar. De uitgangspunten van meer groen, ruimte voor verkeer en het verbeteren van de structuur van de stad zijn typisch voor de wederopbouwtijd. Het traditionele karakter van de wederopgebouwde binnenstad is eveneens grotendeels bewaard gebleven: individuele panden, in een traditionele architectuurstijl, uitgevoerd in traditionele materialen.

- 1 Militaire Erebegraafplaats Grebbeberg
- 2 De Bantuin, groene gordel om de kern van Rhenen
- 3 Gezicht op de Frederik van de Paltshof te Rhenen, 1940
- 4 Kerkplein

- 5 Gezicht vanuit de Kerkstraat na de strijd om de Grebbelinie in mei 1940
- 6 Vergezicht op de Cuneratoren
- 7 Frederik van de Paltshof
- 8 Museum het Rondeel

Colofon

Tekst Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / **Ontwerp** en-publique.nl / **Kaarten** Must / **Foto cover** Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen / *Wij hebben zorgvuldig proberen te achterhalen wie de eigenaars van enkele foto's zijn, maar dat is voor een aantal foto's niet gelukt. Staat uw foto in deze publicatie zonder uw naamsvermelding, neemt u dan contact met ons op.*

Oorlogsschade

2010

foto Weekblad Panorama via Utrechts Archief